

AKA MEDENİYETİNİN DOĞUŞU, GELİŞMESİ VE ÇÖKÜŞÜ

Ekrem MEMİŞ

Giriş

Gerek Orta Yunanistan ve gerekse Peloponez'de (Mora yarımadası) yapılan kazılarda, MÖ.2. binyıl başlarına ait tabakaların kalın bir kül tabakasıyla kaplı olduğu ve bu yangın tabakasının üzerindeki yapı katlarında da bir kültür değişikliği olduğu görülmüştür. Bu durum, MÖ.2.binyıl başlarında, Yunanistan'a yeni bir kavmin geldiğine işaret etmektedir.¹ Bu yeni gelen kavmin, Homeros destanlarında "Akhaioslar" diye adlandırılan Akalar olduğu kabul edilmiştir.²

Akalar'ın beraberlerinde getirdikleri ve kıt'a karası Yunanistan'da geliştirdikleri kültüre "Orta Helladik" adı verilir. Bu kültür, Anadolu'da Orta Tunç, Girit'te Orta Minos, Ege adalarında da Orta Kikladik kültürleriyle çağdaştır. ³ Başka bir tabirle, Yunanistan'ın Orta Tunç kültürüne "Orta Helladik" adı verilir. Zaman bakımından bu devrin sınırları kesin olarak tespit edilemez. Fakat, MÖ.2.binyılın ilk asırlarından Mısır'da 14-17. sülâleleri kuran Hiksoslar zamanına (MÖ.1780-1580), Mezopotamya'da ise I. Babil sülâlesinin (MÖ.1850-1550) sonuna kadar devam ettiği kabul edilir.⁴

Akalar'ın (Mykenler) kökeni ve onların nereden geldikleri hususunda bugüne kadar çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Örneğin Blegen,⁵ Akalar'ın İndogermenler'den geldiğini ve bunların Grekçe konuşan en eski kavimlerden olduğunu ileri sürmüştür. A.Müfit Mansel⁶ ise, Akalar'ın esas itibarıyla Orta Avrupa'dan gelmiş olduklarını muhtemel görmekle beraber, bunların MÖ.3.binyıl Batı Anadolu kavimleri gibi Anadolu'dan adalar üzerinden Yunanistan'a geçen kabilelerle karışmış oldukları, böylece Akalar'ın saf İndogermenler olmayıp, Anadolu ve Avrupa kavimlerinin karışıp kaynaşmasıyla meydana gelen bir ırkı temsil ettikleri kanaatindedir. Bize göre ise Akalar, MÖ. 3.binyılın ortalarında meydana gelen Luwi

1. John L. Caskey, "Greece and the Aegean Islands in the Middle Bronze Age", *CAH III/1*, chp. IV a, Cambridge 1973, s. 117.

2. James Mellaart, *AJA 62 (1958)*, s. 21.

3. Arthur Evans, *CAH III/1*, chp. IV b, s. 141.

4. John L.Caskey, *A.g.m.*, s. 117.

5. C.Blegen, "The Coming of the Greeks", *AJA 32*, 1928, s. 146-154

6. A.M.Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 1971, s. 59.

göçlerinin tazyiki ile Batı Anadolu kıyılarındaki yurtlarını terketmek zorunda kalan Karlar, Lelegler ve Pelasglar'la, MÖ.2.binyılın başlarında Orta Avrupa'dan gelen İndogermen asıllı kabilelerin ve bir de yine MÖ.2.binyılın başlarında tıpkı MÖ. 3.binyılın ortalarında olduğu gibi Batı Anadolu'dan Yunanistan'a geçen kabilelerin karışıp kaynaşmasından meydana gelen melez bir ırktır. Şunu da hemen belirtelim ki, Aka ırkının kültüründe Anadolulu unsurlar daha ağır basmaktadır. Bizim bu görüşümüzü arkeolojik deliller de teyid etmektedir. Gerçekten, yakın zamanlara kadar Akalar'ın, Orta ve Güney Yunanistan'a kuzeyden Pindos dağlarından geldiğine inanılıyordu. Fakat şimdi genellikle onların Küçükasya'nın kuzeybatısından geldikleri ileri sürülür.⁷ Nitekim arkeolojik araştırmalar, Peloponez'deki bazı yerleşme merkezlerinin MÖ. 2.binyıl başlarında, kuzeyde Teselya bölgesindeki yerleşme merkezlerinin de güneydekilerden en az bir asır sonra tahrip edildiğini gösterir ki, bu da Akalar'ın Yunanistan'a kuzeyden değil, güneyden girmiş olduklarına, başka bir tabirle onların Batı Anadolu'dan gelmiş olduklarına işaret eder.⁸

Akalar daha ziyade Boiotia, Attika ve Argolis bölgelerini kesif bir şekilde iskân etmişlerdir. Çünkü, adı geçen yerlerde yapılan kazılarda Akalar'a özgü bol miktarda gri Minyan keramiği bulunmuştur. Bu keramik, Aka kültürünün en eski ve en tipik keramiğidir.⁹ Aynı keramik, Kuzeybatı Anadolu'da MÖ.1900-1300 yılları arasına tarihlenen VI. Troya yerleşmesinde de görülür.¹⁰ Bu keramiğin kökeni hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Mylonas¹¹ ve Mansel,¹² Minyan keramiğinin Batı ve Orta Anadolu'da bol miktarda bulunmasına dayanarak, bu kültürün Anadolu'dan Ege'ye geçtiğini ileri sürmektedirler. Buna karşılık H.Schliemann, bu kapların ilk defa olarak Boiotia bölgesindeki Orchomenos şehrinde bulunduğu ve bu şehrin kurucu atasının da Minyas adında bir şahıs olduğu faraziyesine dayanarak, söz konusu keramiklerin Minyan ismini, bu şahsın adına izafeten almış olduklarını ve dolayısıyla de bu keramiğin ana vatanının Yunanistan olduğunu ileri sürmüştür.¹³ Fakat Schliemann'ın

7 J.P.Harland, *Prehistoric Aegina*, s. 111-112.

8 George E.Mylonas, *Mycenae and the Mycenaean Age*, Princeton 1966, s. 3 vd.

9 A.M.Mansel, *A.g.e.* s. 60

10. C.Blegen, *Troy and Trojans*, London 1963, s. 141

11 George E.Mylonas, *A.g.e.* s. 3

12 A.M.Mansel, *A.g.e.* s. 61

13 Biz. Schliemann'ın bu görüşüne katılmıyoruz. Çünkü biraz evvel, otoritelerin büyük bir kısmının kabul ettiklerine göre, Akalar'ın Yunanistan'a Batı Anadolu'dan geldiklerini belirtmiş ve dolayısıyla Minyan keramiğinin de Akalar'a özgü bir keramik çeşidi olduğunu

büyük bir Yunan hayranı olduğu dikkate alınırsa, adı geçenin, bu keramiğin kökenini Yunanistan'da aramasının nedenini anlamak kolaylaşacaktır.

Akalar'ın ağırlıklı olarak Anadolu'lu kavimlerden oluştuğu yolundaki görüşümüzü, Yunanistan ve Anadolu'daki bina yapım tarzı da desteklemektedir. Gerçekten, her iki sahada da binalar megaron tarzda yapılmışlardır. Fakat Batı Anadolu'da Troya I'de MÖ. ca. 2500'lerde, Orta Anadolu'daki Kültepe'de Eski Tunç III'de yani MÖ.ca. 2100'lerde megaron plânlı evlerin mevcut olduğu görüldüğüne göre,¹⁴ Yunanistan'da ancak MÖ. 2. binyılın başlarından sonraya tarihlenen tabakalarda megaron plânlı yapıların görünmesi bile, Akalar'ın Yunanistan'a Batı Anadolu'dan geldiklerini ve keramik sanatında olsun, bina yapım tarzında olsun geleneklerini burada da devam ettirdiklerini gösterir.

Peloponez'deki Aka(Myken) medeniyeti, MÖ. 2. binyılın başlarından 16. yüzyıla kadar birtakım aşamalar geçirmiştir. Bu dönemden itibaren ise onların tarih sahnesinde faal bir rol oynamaya başladıkları görülür. Gerçekten, Mykenai kuyu mezarlarından, ölü gömme âdetleri hakkında bilgi edinildiği gibi, onların zengin bir kültüre sahip oldukları da görülür.¹⁵ Ancak, kuyu mezarlarından elde edilen eserler üzerinde kuvvetli bir Minos tesiri görülür.¹⁶ Demek ki, Mykenai Akaları MÖ. 16. yüzyıldan itibaren dışarıya açılmaya başlamışlar ve özellikle Girit adasıyla kültürel ilişkilerde bulunmuşlardır.

I-MÖ.1600-1400 YILLARI ARASINDA GİRİT-AKA İLİŞKİLERİ VE PELOPONEZ'DE SİYASİ DURUM

Gerçekten Akalar, MÖ. 1600 yılından başlanarak Girit adasındaki Minos kültüründen ziyadesiyle etkilenmişler ve güçlü hükümdarlara ait oldukları anlaşılan büyük saraylar, sağlam kaleler ve anıtsal mezarlar inşa ederek yüksek ve orijinal bir kültür meydana getirmişlerdir. Bu kültür genel olarak en önemli merkezlerinden biri olan Mykenai şehrinde dolayı "Myken Kültürü" olarak anılmaktadır. Fakat bazı otoriteler, bu kültürü tek bir şehre maletmektense o dönemde Yunanistan'da oturan Akalar'ın tümüyle ilgili göstermeyi daha uygun bulduklarından, "Myken Kültürü"

ifade etmişlerdir. Bu durumda Minyan keramiğinin Akalar'dan önce Yunanistan'da mevcut olduğunu kabul etmek, gerçekleri saptırmaktan başka birşey değildir.

14. F.H.Stubbings, "The Rise of Mycenaean Civilization", *CAH* II, chp. XIV, Cambridge 1965'den ayrı basım, s. 6.

15. W.Taylor, *The Mycenaeans*, London 1964, s. 166.

16. W.Taylor, *A.g.e.*, s. 167.

yerine “Aka Kültürü” demeyi tercih etmektedirler.¹⁷ Biz de bu görüşe katılıyoruz.

Bu devirde Peloponez’in siyasî yaşantısına bir göz atacak olursak, tıpkı Kültepe çağında (MÖ. 1950-1750) Anadolu’da hüküm süren şehir beylikleri gibi, birtakım polis devletleri olduğunu görürüz. Bu şehir devletlerinin en önemlileri Mykenai, Sparta, İolkus, Pylos, Argos, Orchomenos ve Thebes idi.¹⁸ Bu şehirlerin her biri “vanaks” ya da “basilevs” denilen beyler tarafından idare ediliyorlardı. Bey, yüksek bir tepenin üzerinde kurulmuş, etrafı kalın surlarla çevrili bir şatoda oturmakta, halk ise bu şatonun eteğindeki kasabalarda veya yöredeki açık köylerde yaşamakta ve çiftçilikle geçinmekte idi.¹⁹

Homeros destanlarından, bu şehir beylerinin yaşayış tarzları hakkındaki bilgi edinilmektedir. Bu destanlardan anlaşıldığına göre, şehir beyleri arasında genellikle sıkı dostluk ve akrabalık bağları bulunmaktadır. Bu krallar veya beyler birbirlerini ziyaret etmekte, birbirlerinin şerefine şölenler tertiplemekte veya dinî törenlere katılmak ve kurbanlar kesmek üzere belirli zamanlarda birbirlerine elçiler ya da heyetler göndermekte ve değerli armağanlar sunmakta idiler. Esasen, MÖ. 16. yüzyıldan başlayarak tüm Yunanistan’da tam bir kültür birliğinin bulunması, örneğin bu döneme ait Boiotia’da bulunmuş bir eserle Argolis’te çıkan bir eser arasında üslup ve teknik bakımından hiçbir farklılığın göze çarpmaması, bu krallıklar ve beylikler arasındaki sıkı ticarî ve kültürel ilişkilere işaret eder. Fakat bu şatolarda birçok entrikaların çevrilip, cinayetlerin işlendiğini, zengin ganimetler, güzel kadınlar ya da verimli topraklar uğrunda bu şehir beyleri arasında kanlı mücadeleler olduğunu da yine Homeros’tan öğreniyoruz.

Görülüyor ki, bu şehir devletleri arasında birlik yoktu. Fakat buna rağmen, tehlike anında içlerindeki en kuvvetli şehir beyinin liderliği altında toplanıyorlardı.²⁰ Onların merkezî bir devlet kuramamalarını Yunanistan’ın coğrafi durumuna bağlayabiliriz. Belki de onlar, hürriyetlerine olan aşırı düşkünlükleri yüzünden biraraya gelemiyor, bir disiplin altına girmekten kaçınıyorlardı.

Bu devirde Anadolu’ya bakıldığında, Hititler’in merkezî bir devlet kurdukları görülür. Çünkü Anadolu’nun coğrafi konumu, Hititler’in tüm Anadolu’yu tek bir merkezden idare etmeleri için gayet elverişli bir durum

17. A.M.Mansel, *A.g.e.*, s. 62.

18. A.M.Mansel, *A.g.e.*, s. 63.

19. A.M.Mansel, *A.g.e.*, s. 64

20. W.Taylour, *A.g.e.*, s. 167.

arzediyordu. Böylece Mykenai Akaları, MÖ. 16. yüzyılın başlarına kadar bir yerleşme dönemi geçirmişlerdi. Aynı yüzyılın ortalarından (MÖ.ca. 1550) itibaren ise onların tüm Ege ve Akdeniz dünyasında faal bir rol oynamaya başladıkları görülür. Fakat bu etkinliğin siyasî bir etkinlik olduğu söylenemez. Onlar sadece ticarî anlamda bir etkinlik sağlamışlardı. Gerçekten bu devirde Mykenai gemileri dört bir yana ticarî amaçlı seferler yapıyorlardı.²¹ Troya,²² Miletos,²³ Efesos,²⁴ Müskebi²⁵ ve hattâ batıdaki Lipari adalarında²⁶ yapılan kazılarda Geç Helladik I (MÖ. 1550-1500) ve Geç Helladik II (MÖ. 1500-1400) devrine ait keramiklerin bulunması, bu ticaretin en belirgin delilleridir. Geç Helladik II devrinde (MÖ. 1500-1400) Rodos adasında da bir yerleşme merkezi kuran Akalar, bu üs sayesinde Doğu Akdeniz ve Küçükasya'nın batı sahil memleketleri ve hattâ Mısır'la yoğun ticarî ilişkilerde bulunuyorlardı.²⁷

Bu devirde tüm Ege ve Akdeniz adaları Girit'teki Minos krallığının siyasî egemenliği altında idi. Peloponez'deki şehir devletleri de şüphesiz Minos krallığının hakimiyeti altında idiler.²⁸ Bu durum, MÖ. 15. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Bir tradisyona göre, Minos krallığının güçlü kralı Minos, Güney Sicilya'da kral Kokalos'un sarayına iltica eden ve orada yeni efendisi için önemli mühendislik işleri icra eden ve Knossos'taki meşhur labirentin²⁹ mimarı olan Daedalos'u geri getirmeye gitmiş, ne var ki, Sicilya'ya karşı yapmış olduğu seferde ölmüştü. İşte bu durumu fırsat bilen Akalar, Girit'i ele geçirmiş ve Knossos'u tahrip etmişlerdi ³⁰ MÖ.ca. 1400'lerde vukubulan bu olayla Ege dünyasının liderliği Akalar'a geçmiş oluyordu. Knossos'un tahribi, Eskiçağ tarihinde büyük önem taşır. Çünkü bu olay, Geç Helladik III'ü (MÖ. 1400-1100) Geç Helladik II'den (MÖ. 1500-1400) ayıran bir sınır taşı gibidir. Başka bir deyimle bu olay, Aka medeniyetinin en parlak çağının başlangıcına işaret eder.

21. C.Blegen, *Troy and the Trojans*, s. 140-147.

22. *AJA* 68, 1964, s. 162.

23. *AJA* 68, 1964, s. 157.

24. Yusuf Boysal, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XII/2 (Yunanca adına bilmiyoruz).

25. W.Taylor, *A.g.e.*, s. 167.

26. F.H.Stubbings, *A.g.m.*, s. 21.

27. W.Taylor, *A.g.e.*, s. 167.

28. Herodotos, II, 148-149.

29. W.Taylor, *A.g.e.*, s. 168.

30. F.H.Stubbings, "The Expansion of Mycenaean Civilization", *CAH* II/2, chp. XXI a, Cambridge 1975, s. 165.

II- AKA MEDENİYETİNİN GELİŞMESİ VE HİTİT-AHHİYAVA İLİŞKİLERİ

MÖ. 1400-1200 yılları arasındaki dönem, Akalar'ın özellikle Peloponez Akaları'nın siyasal bakımdan en güçlü oldukları dönemdir. Çünkü bu dönemde Akalar, bütün Ege ve Akdeniz adalarını kolonize ettikleri gibi, Anadolu'nun batı ve güney kıyılarında önemli üsler kurmuşlardı. Adı geçen bölgelerde yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen Aka keramikleri, bu kolonizasyon hareketinin en kuvvetli delilleridir.

Anadolu'nun batı ve güney kıyılarında gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılan Aka keramikleri, Hitit metinlerinde geçen Ahhiyavalılar'la Homeros destanlarındaki Akalar'ın aynı kavim olup olmadıkları sorusunu gündeme getirmiştir. Bu konuda kesin bir hükme varabilmek için, Ahhiyava adının geçtiği Hitit belgelerini kısaca gözden geçirmek gerekir.

Ahhiyava adı ilk kez Hitit kralı II. Tuthalya zamanına (MÖ. 15. yüzyılın sonları) tarihlenen Madduvattaş metinlerinde geçer.³¹ Madduvattaş, Harriyati (Karya) ve Zippaşla memleketlerinin kralıdır ve Hitit Büyük Kralının da vasilidir. Hitit-Ahhiyava ilişkileri, Madduvattaş'ın memleketinin Ahhiyava kralı tarafından istilâ edilmesiyle başlar. Madduvattaş, memleketinin istilâya uğraması karşısında soluğu Hattuşaş'ta alır. Hitit kralı, kendisine ordu ve malzeme yardımında bulunur. Böylece Madduvattaş, krallığını tekrar ele geçirir. Fakat Ahhiyava kralı ikinci defa gelip, Zippaşla ve Harriyati memleketlerini zapteder.³² Bunun üzerine II. Tuthalya, olaya bizzat el koymak lüzumunu hisseder ve Şeha nehri (Büyük Menderes) memleketinde meydana gelen savaşta, Ahhiyava kralı Attarişşiyaş³³ büyük bir yenilgiye uğrar.³⁴ Ancak ilginçtir ki, Madduvattaş bu defa düşmanla işbirliği yapmış, fakat buna rağmen, II. Tuthalya kendisini affederek elimizde bulunan antlaşmayı yapmıştı.³⁵

Hitit metinlerinden, Ahhiyavalılar hakkında bundan sonra ancak I.Şuppiluliuma zamanında (MÖ.1380-1335) haber alabiliyoruz.

31. Bkz: A.Goetze, *MVeG* XXXII, s. 1-158

32. Denys Page, *History and the Homeric Iliad*, Los Angeles 1959, s. 98.

33. E.Forrer, II. Tuthalya devrinde yaşayan ve "Ahhiyavalı adam" denilen Attarişşiyaş'ın, Mykenai kralı Agamemnon'un babası Atreus'la idantifiye edilebileceğini ileri sürmüştür (bkz: E.Forrer, *RA I*, 56). Fakat hiçbir yerde ondan "Ahhiyava kralı" olarak bahsedilmez. Görülüyor ki, bu iki ismi idantifiye etmek isteyen Forrer'in yegane dayanağı isim benzerliklerinden öteye geçmez. Üstelik Attarişşiyaş'la Atreus'un yaşadıkları devirler arasında iki asırlık bir zaman farkı vardır.

34. E.Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Konya 1989, s. 48.

35. A.Goetze, *MVAeG* XXXII, s. 1-158.

I.Şuppiluliuma'nın, zevcelerinden birini, oğlu II. Murşili'nin annesini, Ahhiyava memleketine sürgün ettiğini bir metinden (KUB XIV,2) öğreniyoruz. Kraliyet ailesine mensup kişilerin sürgün cezasına çarptırıldığına daha başka misalleri de vardır (örneğin Urhi-Teşup, amcası III. Hattuşili tarafından Alaşya'ya sürülmüştü). Bu gibi kimseler ancak kaçmalarının mümkün olamayacağı yerlere gönderilirdi. Üstelik, o memleketin kralının güvenilir bir kişi olması da gerekiyordu. Böylece, I. Şuppiluliuma zamanında Ahhiyava kralının kimliğini bilmemekle beraber, iki memleket arasındaki ilişkilerin dostane olduğunu söyleyebiliriz.³⁶

II. Murşili zamanında ise Hitit-Ahhiyava ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir takip etmişti. Gerçekten, II. Murşili'nin annelerinden öğrenildiğine göre, adı geçen Hitit kralı, iktidarının 3. yılında Arzava memleketi üzerine sefer etmişti.³⁷ Murşili, annelerinde, Arzava kralı Uhhazitiş'in Milavanda şehrini Ahhiyava kralına vermesini harbin sebebi olarak göstermektedir. Hitit metinlerinde Milavanda şeklinde geçen bu şehrin klâsik Miletos olduğu, bugün hemen herkes tarafından kabul edilmektedir.³⁸ Doğrusunu söylemek gerekirse, bu kent, stratejik bakımdan büyük önem taşıyordu. Çünkü, Persler döneminde daha işlek bir hale gelen, fakat Hititler zamanında da mevcut olduğu Hitit anıtları ile anlaşılan "Kral Yolu"nun, Ege denizindeki mahrecini teşkil ediyordu. Yeri hakkında çeşitli faraziyeler öne sürülen Ahhiyava krallığı,³⁹ Milavanda şehrine karşılık, Arzava kralına askerî yardımda bulunmuş olsa gerektir. Çünkü Murşili, kendi kuvvetlerinden başka, bir taraftan kardeşi Karkamış kralı Biyaşşili'den, diğer taraftan eniştesi Mira beyi Maşhuiluvaş'tan yardım istemiş ve ancak bu sayede düşmanlarını yenilgiye uğratabilmiştir.

II. Murşili iktidarının daha sonraki yıllarında Hitit-Ahhiyava ilişkilerinde bir yumuşama görülmektedir. Bilindiği üzere, Şuppiluliuma döneminin sonlarında başlayan ve II. Murşili devrinde de bütün hızıyla devam eden veba salgını, Hatti memleketini kasıp kavurmuştu. Biz, bütün bu olayları, II. murşili tarafından yazdırılan Veba duaları metinlerinden (KUB XIX, 1 + KUB XIV, + KUB XXXI, 121) öğreniyoruz. Aynı krala ait küçük bir metin parçasından (KUB V, 6) ise, vebadan ıstırap çekmekte olan Hitit kralına şifa sunması için Ahhiyava ve Lazpaş tanrılarının Hatti'ye

36. O.R.Gurney, *The Hittites*, London 1952, s. 46.

37. E.Memiş, *A.g.e.*, s. 56.

38. Milavanda= Miletos için bkz: G.L. Huxley, *Achaens and Hittites*, Oxford 1960, s. 11

39. Ahhiyava memleketinin yeri hakkındaki faraziyeler için bkz: F.Kınal, *Arzava Memleketlerinin Mevkii ve Tarihi*, Ankara 1953, s. 6; Ömer Çapar, "Ahhiyava Sorunu", *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araş. Der. Sayı. 25*, Ankara 1982, s. 387-413.

gönderildiği bildirilir. Demek ki, Ahhiyava ve Hitit memleketleri arasında II. Muşşili devrinde de dostluk hüküm sürüyor gibi görünüyordu. Ancak, II. Muşşili zamanında başta Arzava memleketlerinin isyanı olmak üzere, Batı Anadolu bölgesiyle yakından ilgilenilmek mecburiyetinde kalınması şu gerçeği ortaya koyar ki, Batı Anadolu kentlerini isyana teşvik eden ve fakat yeri kesin olarak bilinmeyen Ahhiyava krallığı, Hitit İmparatorluğu karşısında yeni bir güç olarak yükselmeye başlamıştı.

II. Muşşili'den sonra iktidara gelen oğlu Muvattali, Kuzey Suriye egemenliği yüzünden Mısır memleketi ile girişeceği büyük mücadelenin hazırlıklarıyla uğraştığı için, Batı Anadolu ile pek alâkadar olamamıştır. Ancak, batıdan gelebilecek tehditleri önceden haber alıp gerekli tedbirleri alabilmek amacıyla, eskiden beri Hitit krallarına sadakatıyla tanınan Viluşa krallığı ile bir antlaşma yapılmıştı.⁴⁰ Milavanda'lı Piyamaradu'nun isyanı da yine Muvattali dönemine tarihlenmektedir⁴¹ ki, biz buradan, Hitit kralının Kadeş savaşının hazırlıklarıyla meşgul olmasından yararlanan Ahhiyava kralının, Batı Anadolu'da otorite boşluğu yaratabilmek için, Milavanda kralını Hitit Büyük Kralına karşı isyana teşvik etmiş olabileceği neticesini çıkarabiliriz.

Muvattali'den sonra iktidara gelen oğlu Urhi-Teşub ve onu devirerek iktidarı ele geçiren amcası III. Hattuşili dönemlerinde Hitit-Ahhiyava ilişkilerinin gidişatı hakkında ayrıntılı bilgi verebilecek vesikalara sahip değiliz.⁴²

Fakat, III. Hattuşili'den sonra Hitit tahtına çıkan oğlu IV. Tuthalya zamanında (MÖ. ca. 1250-1220) Ahhiyava devleti de artık o devrin hatırı sayılır güçlerinden biri olmuştu. Çünkü, IV. Tuthalya'nın Amurru kralı İştarmuva ile yaptığı antlaşmada yer alan: "Eğer ben, haşmetmeab, Asur,

40. Hitit kralı Muvattali'nin Viluşa kralı Alakşanduş ile yaptığı antlaşma için bkz: J.Garstang-O.R.Gurney, *The Geography of Hittite Empire*, London Empire, London 1959, s. 102-105.

41. Piyamaradu hakkında bilgi edinmek için "TAVAGALAVAŞ MEKTUBU" denilen KUB XIV, 3 numaralı metne bakmak gerekir. Bu mektup, F.Sommer, *Die Ahhiyava Urkunden*, I, 1932, s. 2 vd.'da Almancaya çevrilmiş ve yorumu yapılmıştır. Daha sonra G.L. Huxley, *Achaean and Hittites*, Oxford 1960, s.1 vd.'da İngilizce'ye çevrilmiş ve yorumu yapılmıştır.

42. Urhi-Teşub'un 7 yıllık iktidarı bir tarafa bırakılacak olursa, onun elinden iktidarı zorla alan amcası III. Hattuşili devrine ait bir mektupta (KBO II, 11) Ahhiyava kralı tarafından Hitit kralına gönderilen hediyelerin tesliminden bahsedilir. Fakat bu vesikadan iki memleket arasındaki ilişkiler hakkında herhangi bir sonuç çıkarmak mümkün görünmemektedir.

Karduniaş (Babil), Mısır ve Ahhiyava Büyük Kralları ile savaşırsam, sen de onlara karşı düşman olacaksın” ifadesinden, Ahhiyava devletinin de zamanın büyük devletleri arasına girdiği, kendiliğinden anlaşılmaktadır.⁴³

Görülüyor ki, Eski Hitit Devleti zamanından itibaren, devletin ekonomik menfaatleri icabı hep güneydoğu cephesine ağırlık verilmesi ve dolayısıyla de Batı Anadolu ile ilgilenilmemesi yüzünden, bu saha devamlı olarak boş kalmış ve II. Tuthalya devrinden sonra da buraya yerleşen güçler, Hitit devletine kafa tutmaya başlamışlardır. IV. Tuthalya'nın da öteki Hitit kralları gibi, inatla doğuya ve özellikle güney cephesine dönük bir politika izlemesi,⁴⁴ Hitit devletinin Batı Anadolu üzerindeki hakimiyetinin kâğıt üzerinde kalmasına yol açmıştır. Biraz sonraki bölümde ele alacağımız meşhur Troya savaşları da Batı Anadolu'daki Hitit egemenliğinin kâğıt üzerinde kaldığı bu döneme rastlar.

IV. Tuthalya'dan sonra yerine oğlu III. Arnuvanda geçmişti. Bu krala ait vesikalar oldukça azdır. Bunlar arasında Ahhiyava kralı olduğu zannedilen Antarauva'ya⁴⁵ gönderilen bir mektup (KUB XXVI, 91) oldukça önemlidir. Çünkü bu mektubunda Arnuvanda, Antarauva'ya “Biraderim” diye hitabetmektedir. Demek ki, Ahhiyava devleti artık büyük bir devlet olmuş, şimdi de Anadolu'yu istilâya çalışıyor ve bunun için de Batı Anadolu'daki Hitit vasali olan küçük beylikleri isyana teşvik ediyor, onlara askerî yardımlarda bulunuyordu.

Görülüyor ki, III. Arnuvanda devrinde Batı Anadolu'daki küçük şehir beyliklerini isyana teşvik eden Ahhiyava krallığı, artık inkârı mümkün olmayan büyük bir güçtür. Hitit kralının Ahhiyava kralına “Biraderim” diye hitabetmesi de, onun, Hitit devletiyle aynı seviyede büyük bir krallık olduğunun en açık delilidir.

Bütün bunlar gösteriyor ki, Hitit metinlerinde geçen Ahhiyava krallığının etki sahası ile Aka keramiklerinin yoğun bir biçimde yayıldığı coğrafi alan arasında büyük paralellikler vardır. Bu da bizde Hitit metinlerindeki Ahhiyavalılar ile Homeros destanlarında geçen Akalar'ın aynı kavim oldukları kanaatini uyandırmaktadır.

Hitit metinlerinde Ahhiyavalılar, Homeros destanlarında da Akalar olarak adlandırılan bu denizci kavim, yukarıda da belirttiğimiz gibi, daha MÖ. 1600 yıllarından itibaren Ege ve Akdeniz memleketleriyle ticarete başlamışlar, bu arada Eski Doğu ve Eski Batı dünyaları arasında bir kültür

43. E.Laroche, *RHA* 48, s. 41

44. O.Carruba, *SMEA* 18 (1977), s. 151

45. E.Memiş, *A.g.e.*, s. 67

köprüsü görünümündeki Girit uygarlığından epeyce etkilenmişlerdi. Rodos'ta, Kıbrıs'ta ve irili ufaklı öteki Akdeniz adalarında birçok koloniler kuran Akalar, Batı Anadolu kıyılarını da ihmal etmemişlerdi. Hititler'in güçlü oldukları dönemlerde Anadolu kentleriyle daha ziyade ticarî ilişkiler kurmakla yetinen bu kavim, Hitit devletinin zayıflık gösterdiği dönemlerde özellikle Batı Anadolu kıyı kentleri üzerinde, siyasal etkinlik sağlayabilmenin yollarını aramıştı.

Bize göre, merkezi Peloponez yarımadasındaki Mykenai kenti olmak üzere Batı Anadolu kıyıları ile Ege ve Akdeniz adalarını da içine alan bir deniz imparatorluğu görünümündeki Ahhiyava devletinin en güçlü olduğu dönem, Hitit İmparatorluğu'nun da en güçlü olduğu döneme rastlar. Çünkü Anadolu'da güçlü bir Hitit devletinin varlığı, Akalar'ın Doğu Akdeniz limanlarıyla güvenli bir şekilde ticaret yapmalarına imkân veriyordu. Halbuki, IV. Tuthalya'nın iktidarı döneminde Hitit İmparatorluğu yer yer parçalanmaya başlamıştı. Gerçekten, güneydeki Arzava beylikleri mütemadiyen isyan halinde idiler. Kuzey Anadolu'daki Gaşkalar ise devamlı surette Hitit devletini uğraştırmaktaydılar. Bu arada gelişen Asur devleti, gittikçe güçlenerek kendisini Hititler'e bile "Büyük Devlet" olarak kabul ettirmeyi başarmıştı. Halbuki IV. Tuthalya'nın babası III. Hattuşili, Asur kralının kendisine gönderdiği mektupta geçen ve ancak eşit kralların birbirlerine söyleyebilecekleri "Biraderim" tabirine fena halde içerlemiş ve ona hitaben yazdığı cevap mektubunda: "Biz bir anadan mı doğduk ki, bana biraderim diyorsun?" diyerek muhababını küçümsemiş, azarlamıştı.⁴⁶ Şimdi ise IV. Tuthalya, Asur kralı Tukulti-Ninurta (MÖ.1255-1218) ile mektuplaşmasında onu da kendisi gibi "Büyük Kral" olarak tanıyordu. Anadolu'nun siyasal bakımdan çöküş manzaraları gösterdiği bu ortam içerisinde Akdeniz'de de bazı korsanlar türemişti. Başka bir tabirle, Hitit devletinin zayıflaması, Akalı tüccarların Akdeniz'de güvenli bir şekilde dolaşmalarını imkânsız hale getirmişti. Geçimi tamamiyle deniz ticaretine dayalı bir kavim için, bu durum son derece kötü idi. Zira, Yunanistan'ın coğrafi durumu zaten tarıma elverişli değildi. Bu durumda Akalar ne yapacaklardı?

III-TROYA SAVAŞLARI VE AKA MEDENİYETİNİN ÇÖKÜŞÜ

Bu durum karşısında Akalar'ın yapabileceği tek şey, hiç değilse Karadeniz sahillerinde yeni pazarlar elde etmektir. Başka bir tabirle, henüz daha bakir bir vaziyette olan Karadeniz kıyıları, Akalar tarafından kolonize edilecekti. Fakat, bunu gerçekleştirebilmek için de, onların Çanakkale Boğazı'ndan geçmeleri gerekiyordu. Halbuki, adı geçen boğaz, Troyalılar'ın

46. E.Memiş, A.g.e., s. 66

elinde bulunuyordu. Yeni mahreçler elde edebilmek için tek çare, Troyalılar'ı buradan atmaktı.⁴⁷

İşte, kısa bir zaman sonra Akalar'la Troyalılar arasında cereyan edecek olan Troya savaşları, tarihte Doğu ve Batı dünyalarını karşı karşıya getiren ilk büyük mücadeledir. Bu iki büyük güçten Akalar Batı dünyasını, Troyalılar ise Doğu dünyasını temsil etmekte idiler.

Homeros'un İlyada adlı destanından öğrenildiğine göre, bu savaşın nedeni; bir kadın kaçırma olayı idi. Gerçekten, Troya kralı Priamos'un yakışıklı ve çapkın oğlu Aleksandros-Paris, Aka beylerinden Sparta kralı Menelaos'un güzel karısı Helena'yı kaçırmış, bunun üzerine Mykenai Kralı Agamemnon'un liderliğinde toplanan Aka beyleri, büyük bir filo ile Troya önlerine gelmişler ve Troyalılara savaş ilân etmişlerdi. Fakat bu savaşta Troyalılar da yalnız değildiler. Onların da Anadolu'nun diğer yörelerinden ve Trakya'dan gelmiş olan Likyalılar, Karyalılar, Frigyalılar, Kikonlar gibi birçok müttefikleri vardı.⁴⁸

Homeros'a göre, on yıl boyunca amansız bir şekilde devam eden tarihin bu ilk Boğazlar savaşını Akalar kazanmış ve savaşlara sahne olduğu kabul edilen Troya VIIa kentini yakıp yıkmışlardı.⁴⁹

Homeros'a göre bir kadın kaçırma olayı yüzünden patlak veren bu savaşın gerçek nedeni, yukarıda da izah etmeye çalıştığımız gibi, tamamen ekonomik sebeplere dayanmaktaydı. Helena'nın Paris tarafından kaçırılması olayı ise, bu büyük mücadelenin sadece görünürdeki nedenini teşkil etmekteydi.⁵⁰

Yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız gibi, Doğu ve Batı dünyalarını ilk kez karşı karşıya getiren Troya savaşlarını, "Eskiçağın Birinci Dünya Savaşı" olarak kabul edebiliriz.⁵¹ Çünkü, iki tarafın da birçok müttefikleri vardır. İlyada II'deki Gemiler Kataloğu'nda, Troya'ya hücum eden Akalı müttefiklerin bu savaşa kaçır gemiyle iştirak ettikleri ve başlarında hangi liderlerin bulunduğu uzun uzun anlatılır.⁵²

47. E.Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Konya 1993, s. 37-38,

48. E.Memiş, "Eskiçağ'ın Birinci Dünya Savaşı ile Yakınçağ'ın Birinci Dünya Savaşı'nda Boğazlar'ın Oynadığı Rol ve Türkiye", *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı. 22, Şubat 1987, s. 92

49. A.M.Mansel, *A.g.e.*, s. 83

50. E.Memiş, *Tarih Metodolojisi*, Konya 1989, s. 8

51. E.Memiş, "Eskiçağ'ın Birinci Dünya Savaşı ile Yakınçağ'ın Birinci Dünya Savaşı'nda Boğazlar'ın Oynadığı Rol ve Türkiye", *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı. 22, Şubat 1987, s. 94

52. Homeros, *İlyada II*, 490-760.

Akalar bu savaşa yaklaşık olarak 1200 gemiden oluşan büyük bir filo ile katılmışlardı. Destanda baş kumandan Agamemnon, birçok adanın ve tüm Argos'un⁵³ kralı olarak konuşur.⁵⁴ Gerçekten Agamemnon, Yunanistan'ın en kudretli şehri olan Mykenai'nin beyi idi.⁵⁵ Onun bu savaşa 100 gemiyle katılması ve Arkadyalılar'a da 60 gemi vermesi, ne kadar zengin ve güçlü olduğunu açıkça ortaya koyar. Halbuki, sözde karısı kaçırılan Sparta kralı Menelaos, bu savaşa 60 gemi ile iştirak etmişti.⁵⁶ Bu da gösteriyor ki, Mykenai kralı Agamemnon, "primus inter pares", yani "eşitler içerisinde birinci" idi.⁵⁷

İlyada II'de, Troyalılar'ın müttefikleri hakkında da bilgi verilmiştir. Buna göre, Troya müttefiklerinin bulunduğu saha, Propontis (Marmara) ve Troad'dan (Çanakkale yöresi), Miletos ve Likya'ya kadar uzanan Batı Anadolu bölgesini kapsıyordu.⁵⁸

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Homeros'a göre on yıl kadar süren Troya savaşlarını Akalar kazanmıştır.

MÖ. 5. yüzyılda yaşamış olan iki büyük Grek tarihçisi, Herodotos ve Thukydides, eserlerinin giriş bölümünde bu olaya temas ederler: Herodotos,⁵⁹ onu Pers savaşlarında olduğu gibi, Doğu ve Batı'nın erken bir mücadelesi olarak yorumlarken, Thukydides,⁶⁰ bu savaştan Grekler'in ilk birleşik dış seferi olarak bahseder.

Arkeolojik buluntulara göre, bu savaşlar MÖ.ca. 1240-1230 yılları arasında cereyan etmiştir.

Demek oluyor ki, Troya savaşları cereyan ederken, Hitit İmparatorluğu henüz ayaktadır. Ancak, imparatorluğun her köşesinde isyan hareketlerinin başlamış olması yüzünden, Hititler, uzun süre hakim oldukları Troya bölgesi halkına, ne yazık ki, gerek ekonomik gerekse askerî bakımdan hiçbir yardımda bulunamamışlardır.

53. Acaba Argos, Argolid şehri anlamına mı geliyor, yoksa Yunanistan'ın daha büyük bir sahası mı? bilmiyoruz.

54. F.H.Stubbings, "The Recession of Mycenaean Civilization", *CAH* II, chp. XXVII, Cambridge 1965, s. 8

55. Denys Page, *History of the Homeric Iliad*, Los Angeles 1959, s. 254

56. G.L.Huxley, *Achaeans and Hittites*, Oxford 1960, s. 29

57. G.Steiner, "Die Ahhijava Frage Heute", *Saeculum* XV/4, 1964, s. 381

58. F.H.Stubbings, A.g.m., s. 12

59. Herodotos, I, 3

60. Thukydides, I, 3

Fakat hemen belirtelim ki, Akalar, Troya savaşını kazanmalarına rağmen, yine de hedeflerine ulaşamamışlar, yani Boğazlar'ı geçip Karadeniz sahillerini kolonize edememişlerdir. Çünkü, çoğunluğunu Ege ve Akdeniz adalarında oturan kavimlerin oluşturduğu yeni bir göç hareketi başlamıştır. Tarihte Ege Göçleri ya da Deniz Kavimleri Göçü adıyla anılan bu kavimler hareketi, başta Hitit İmparatorluğu olmak üzere, Mitanni ve III. Babil gibi MÖ. 2. binyılın büyük devletlerini ortadan kaldırmış ve Mısır devletine de büyük zararlar vermiştir.⁶¹ Mısır kaynaklarından öğrenildiğine göre, Akalar da, birden bire kendilerini bu göç hareketinin içerisinde bulmuşlardı. Daha sonraları memleketlerine dönmüşlerse de bu defa da, yurtlarının Dorlar tarafından istilâ edildiğine şahit olmuşlardır.⁶² Bütün kaynaklarını Troya savaşlarında tüketen ve ardından da Ege Göçlerinin akıntısına kapılan Akalar'ın, memleketlerini Dor istilâsından kurtaracak güçleri kalmamıştı. Bu yüzden ki, onların bir kısmı Dor egemenliğini kabul etmek zorunda kalırken, bir kısmı da yurtlarını terkederek Ege adalarına ve Anadolu kıyılarına göç etmişler ve Batı Anadolu'da kurulan İyon medeniyetine katkıda bulunmuşlardır.⁶³

SONUÇ

Bütün bu bilgiler çerçevesinde sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

1-Akalar, aslında MÖ. 3. binyıl ortaları ile 2. binyıl başlarında Batı Anadolu'dan göç eden kavimlerle Yunanistan'da oturan kavimlerin karışık kaynaşmasından meydana gelmiş bir kavimdir.

2- Anadolu kültürünü kıt'a karası Yunanistan'a taşımışlardır ki, arkeolojik buluntular, bunu en iyi şekilde gözler önüne sermektedir.

3- Yerleştikleri coğrafi bölgenin (Kıt'a karası Yunanistan) fizikî şartlarının zorlaması neticesinde ilk devirlerden itibaren, denizin nimetlerinden yararlanma yoluna giden Akalar, bütün Ege ve Akdeniz adaları ile Anadolu'nun batı ve güney kıyılarını kolonize ederek, büyük bir deniz imparatorluğu kurmuşlardır.

4- Hitit İmparatorluğu'nun zayıflaması ile birlikte, MÖ. 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ege ve Akdeniz'deki ticarî üstünlüklerini korsanlara kaptıran Akalar, Karadeniz'i kolonize etmeyi hedeflemişler ve bunun sonucunda Homeros'un İlyada adlı destanında bütün ayrıntıları ile anlatılan Troya savaşlarında, Anadolu kökenli kavimlere karşı on yıl kadar

61. Ege Göçleri hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz: E.Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Konya 1989, s. 68-76.

62. Dor Göçleri için bkz: A.M.Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 93-96.

63. E.Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, s. 39.

süren büyük bir mücadele vermişlerdir. Ancak, savaşı kazanmalarına rağmen, Büyük Ege Göçleri yüzünden Boğazlar'ı aşp Karadeniz'e geçememişlerdir.

5- Ege kavimlerinin başlattığı göç dalgasına kendilerini kaptıran Akalar, öteki Egeli ve Anadolulu kavimlerle Mısır önlerine kadar gelmişler, fakat tattıkları mağlubiyet sonunda memleketlerine dönmüşlerdir.

6- Ne var ki, bir müddet sonra cereyan eden Dor Göçleri neticesinde, kıt'a karası Yunanistan'ı hemen hemen tamamen boşaltarak Batı Anadolu kıyılarına göç etmişler ve burada yeşerecek olan İyon medeniyetinin doğuşunda baş rolü oynamışlardır.